

Kırgızca- Türkçe Yalancı Eş Değerler

Emine GÜVEN

Ankara: Bengü Yayınları, 2023, 1. Baskı, 216 sayfa, ISBN: 978-625—6852-64-8

Elvan SALTAŞ KORKMAZ¹

1. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, saltaselvan@gmail.com

Kitap İnceleme Book Review

10.5281/
zenodo.12626960

Geliş/Received: 14.06.2024

Kabul/Accepted: 28.06.2024

Yayım/Published: 30.06.2024

Yaşanan siyasi olaylar sonucu 20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Rus hâkimiyetine giren Türk topluluklarının konuşma dili yazı dili olarak kullanılmaya başlanmıştır. Siyasi oluşumların ve coğrafi uzaklıkların meydana getirdiği söz varlığındaki farklılık özellikle desteklenip farklı kolların oluşumu sağlanarak yirmiden fazla Türk lehçesi oluşturulmuştur. Bunun sonucunda birbirine uzak coğrafyalarda bulunan Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesi arasındaki benzerlikler dil hususiyeti bakımından azalarak birbirinden uzaklaşma başlamıştır.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu Türk dünyası üzerinde bulunan baskılar azalmış ve Türk devletlerinin birbirleriyle etkileşimleri hız kazanmıştır. Etkileşimler sonucu lehçeler arası aktarımlar yapılmaya başlanmıştır. Bu aktarımlar sırasında ortaya çıkan problemlerin başında *yalancı eş değerlik* durumu gelmektedir.

Eş değer, kaynak lehçe olduğu gibi hedef lehçede bulunan kelimelerin denk olma durumunu ifade etmektedir. Yalancı eş değer ise genellikle her iki dilde de olan sesteş kelimelerin görünürde eş değer olan ancak gerçekte anlam bakımından birbiriyle örtüşmediği ya da kısmi olarak örtüştüğü kelimelerdir.

Yalancı eş değerler veya Kırgızca ifadesiyle *tuzak sözdör* bir dilin lehçeleri arasında görünürde eş değer olup ancak gerçekte kısmi ya da tamamen anlam farklılıklarının bulunduğu, dillerin zaman içinde birikim yaparak zenginleşmesi, gelişip değişmesi sonucu oluşturduğu bir fenomendir.

Çalışmada bahsi geçen fenomenlerden olan yalancı eş değerlik konusu detaylıca ele alınıp incelenmiştir. Eserin dikkat çekici kısımlarından biri yalancı eş değerlik hakkında temel bilgilerin ele alınarak tartışıldığı, Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki yalancı eş değer kelimelerin bulunduğu bir sözlük olmasının yanında dil bilimciler, çevirmenler, Çağdaş Türk Lehçeleri araştırmacı/öğrenci ve yalancı eş değerlik kavramlarıyla karşı karşıya gelen kişiler için önemli bir rehber ve başucu kitabı olmasıdır.

Eserin yazılma amacı iki lehçeler arasında yapılacak olan çevirilerde yalancı eş değer sözcüklerin açtığı sorunların önüne geçerek karmaşıklığı önlemeye çalışmaktır. Bu kitap çeviri yapacak araştırmacılara yardımcı olacak bir kılavuz eser niteliğindedir.

Tanıtımı yapılacak olan çalışma Bengü Yayınları tarafından 2023 yılında yayınlanan Dr. Emine GÜVEN'in Kırgızca- Türkçe Yalancı Eşdeğerler adlı eseridir. Eserde Oğuz Grubu olan Türkiye Türkçesi ile Kıpçak Grubu olan Türk lehçesi olan Kırgız Türkçesi arasındaki yalancı eş değerler incelenmiştir.

Eser Giriş bölümü hariç iki bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm (s.27-76) *Tam Yalancı Eş Değerler* ve II. Bölüm (s.97-178) *Kısmi Yalancı Eş Değerler* şeklindedir.

Eser detaylandırıldığında, "Giriş" bölümünde (s.11-25), konunun anlaşılabilirliğini arttırmak amacıyla "Çeviri ve Çeviri Bilimi", "Aktarma ve Aktarma Problemleri", "Eş Anlamlılık", "Eş Adlılık", "Eş Sesslilik", "Anlam Değişimleri", "Eş Değerlilik Kavramı", "Yalancı Eş Değerlik" ve "Kırgız Türkçesi" adlı alt başlıklara yer verilmiştir.

Çalışmada, Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesi arasındaki yalancı eş değer kelimeler kendi arasında ikiye ayrılarak çalışmanın bölümlerini oluşturmaktadır. I. Bölüm'de *Tam Yalancı Eş Değer Kelimeler* başlığı altında iki lehçe arasında eş sesli olup anlamları hiçbir şekilde örtüşmeyen kelimeler "Ses Değişimleri Yoluyla Oluşan Tam Yalancı Eş Değerler" başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde kaynak lehçe ve hedef lehçe arasında düzenli ses denklikleriyle aynı kaynaktan geldikleri bilinmesine rağmen kullanılma amacı ve alanı bakımından örtüşmeyen kelimelerin yer aldığı "Ses Değişimleri Yoluyla Oluşan Tam Yalancı Eş Değerler" başlığı altında ele alınmıştır. Bölüm içinde yabancı dillerden alınan kelimeler ise "Alıntı Kelimelerde Tam Yalancı Eş Değerler" başlığı altında belirli bir sıralama ile tasnif edilmektedir.

II. Bölüm'de kaynak lehçede bulunan bir kelimenin ses ve yapı bakımından aynı olan veya aynı kaynaktan geldiği bilinen kelimenin hedef lehçede bulunması fakat bu kelimelerin kavram alanları bakımından örtüşmemeleri üzerine ortaya çıkan kelimelere yer verilmiştir. Bunlar "Kısmi Yalancı Eş Değerlik" başlığı altında "Eş Sesli Kelimelerden Oluşan Kısmi Yalancı Eş Değerler", "Ses Değişimleri Yoluyla Oluşan Kısmi Yalancı Eş Değerler" ve "Alıntı Kelimelerde Kısmi Yalancı Eş Değerler" şeklinde alt başlıklara ayrılarak incelenmiş ve tasnif edilmiştir.

Sonuç olarak karşılaştırılan iki lehçe arasında 496 yalancı eş değer sözcük tespit edilmiştir. Karşılaştırmada Kırgız Türkçesi için "Türkçö-Kırgızça Ortok Sözdör Sözdüğü (2008), Kırgız Tilinin Sözdüğü (2011), Türkçö-Kırgızça Sözdük (Türkçe-Kırgızca Sözlük) (2005), Kırgız Sözlüğü (1998) sözlükleri kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi için ise Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu" kullanılmıştır. Kitabın inceleme kısmında alfabetik olarak ele alınan sözcüklerin 215'i tam yalancı eşdeğer, 281'i ise kısmi yalancı eş değer sözcük olarak değerlendirilmiştir. Okuyucunun eserde karşılaşacağı bir diğer dikkat çekici husus tespit edilen sözcüklerin Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesindeki anlamlarıyla beraber verilmesi ve örneklerle konunun zenginleştirilmesidir.

Çalışmada eş sesli kelimelerden oluşan tam yalancı eş değer kelimeler başlığı altında 90 adet kelime tespit edilerek ele alınmıştır. Bu sözcüklere örnek olarak "çalgi" sözcüğünü verebiliriz. Çalgı sözcüğü her iki lehçede de bulunan eş sesli bir sözcüktür ancak anlam bakımından Türkiye Türkçesinde "müzik aleti, çalgı aleti, çalgı çalma, müzik" gibi anlamları bulunurken Kırgız Türkçesinde "tırpan" anlamına gelmektedir.

Çalışmada, ses değişimleri yoluyla oluşan 57 tam yalancı eş değer sözcük örnek verilerek incelenmiştir. "Acılı" sözcüğü bu kategoride ele alınan sözcüklere örnek olarak verilebilir. Türkiye Türkçesinde kullanılan "açılı" sözcüğü "1.Acı katılmış olan. 2. mec. Acısı olan, kederli" anlamlarında kullanılırken Kırgız Türkçesinde "açulu" sözcüğü "Kavgacı, çok çabuk sinirlenen, öfkeli" anlamında kullanılmaktadır.

Alıntı kelimelerle tam yalancı eş değer sözcükler başlığı altında toplam 68 sözcük ele alınarak incelenmektedir. Örnek olarak “bank” sözcüğü verilebilir. Türkiye Türkçesinde “Fr. Çoğunlukla parklarda ve bahçelerde oturulacak sıra”, Kırgız Türkçesinde “banka” (köken Rusça) şeklinde tanımlanır.

Kitapta Kısmi Yalancı Eş Değerler başlığı altında eş sesli kelimelerden oluşan toplam 89 sözcük tespit edilerek ele alınmıştır. Örnek olarak “adaş” kelimesi ele alınabilir. Türkiye Türkçesinde “Adları aynı olanlardan her biri” şeklinde tanımlanırken Kırgız Türkçesinde “1. Arkadaş, 2. Dost, 3. Adı benzeyen, ismi aynı olan arkadaşın eşine saygıyla hitap ederken kullanılır” şeklinde tanımlanır.

Çalışmada Ses Değişimleri Yoluyla Oluşan Kısmi Yalancı Eş Değer Sözcükler başlığı altında tespit edilen 95 sözcük ele alınmıştır. Örnek olarak Türkiye Türkçesinde “bengili”, Kırgız Türkçesinde “bengülü” kelimesi verilebilir. Türkiye Türkçesinde “belgiye dayanan, belirli olan” şeklinde tanımlanan sözcüğün Kırgız Türkçesinde “1. Açık seçik, belli, malum. 2. Ünlü, şöhretli, meşhur, şanlı” gibi anlamları bulunmaktadır.

Çalışmada on başlık olarak ele alınan alıntı kelimelerde kısmi yalancı eş değer sözcüklere toplamda 97 kelime örnek verilmiştir. Örnek olarak Türkiye Türkçesinde bulunan “acayıp” sözcüğü ile Kırgız Türkçesinde bulunan “acayıp” sözcüğüdür. Türkiye Türkçesinde “1. Sağduyuya, göreneğe, olanağa aykırı, garip, tuhaf, yadırganan, yabansı. 2. Şaşma anlatan söz” şeklinde tanımlanmaktadır. Kırgız Türkçesinde ise “1. İnsanda hayranlık uyandıran, güzel, enteresan, harika. 2. Büyülü, sihribazlık” şeklinde tanımlanmaktadır.

Kitapta tespit edilen 496 sözcük hem Türkiye Türkçesindeki hem Kırgız Türkçesindeki anlamları ışığında tanımlanmış ve örneklendirilmiştir. Bu kitap daha sonraki çalışmalar için kılavuz eser niteliğindedir. Sonuç olarak kaynak dildeki bir sözcüğün hedef dildeki karşılığının doğru bilinmesi sağlıklı bir aktarımın ilk basamağıdır. Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesi arasında başarılı bir aktarım yapılabilmesi için yalancı eş değerlerin bilinmesi ve aktarım esnasında göz önüne alınması gerekmektedir. Tanıtımı yapılan eserin sözlü ve yazılı aktarımlarda kişilere yol gösterecek bir başucu kitabı olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abdikulova, R. (2008). *Türkçö-Kırgızça ortak sözdör sözdüğü*. Bişkek.
- Akmataliyev, A. (2011). *Kırgız tilinin sözdüğü*. Avrasya.
- Cumakunova, G. (2005). *Türkçö-Kırgızça sözdük*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi.
- Güven, E. (2023). *Kırgızca-Türkçe yalancı eş değerler*. Bengü.
- Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız sözlüğü*. TDK.